

ГЕОЕКОНОМИЈА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ГЕОПОЛИТИЧКОМ ОБРАСЦУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА

Сања Стошић*
Мића Живојиновић**

Достављен: 08. 02. 2022.

Кориговано: 21. 03. и 16. 04. 2022.

Прихваћен: 14. 06. 2022.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2203032S

Имајући у виду број земаља које су признале самостално проглашену државу Косово, супротно принципима међународног права које не познаје самоопредељење и сецесију, као и оне које је нису признале, може се закључити да простор КиМ-а, као саставни део територије Републике Србије, нема статус међународно признате државе. С друге стране, узимајући у обзир природне ресурсе на подручју косовско-метохијског басена, а посебно рудна богатства, нису се КиМ са својим геоекономским потенцијалом случајно нашле у глобалном геополитичком обрасцу који су дефинисале САД. Агресијом на СРЈ, односно РС, НАТО снаге предвођене Америком ставиле су под контролу простор КиМ-а у виду протектората увелико инструментализованих УН. Наиме, адекватно теорији Џозефа Наја о „тврдој и мекој моћи“, косовско-метохијска регија, или јужна српска покрајина, стављена је под „тврду окупацију“, односно патронат НАТО снага именованих као КФОР. „Еластичитет“ међународног права који карактерише политичке односе међу постојећим силама и центрима моћи у глобалним размерама продукује висок степен међусобног надметања за ресурсе, безбедност и економски престиж, при чему се повећава потенцијал растућих конфликата. Стога, поред све израженијих безбедносно-кризних аспеката, потребно је двојачко сагледати геоекономско и геополитичко место, значај и улогу КиМ-а, као једне од тренутно највећих НАТО база у Европи и као империјалистичког одраза САД и/или перспективног израза РС.

Кључне речи: *геоекономија, геополитика, минерални ресурси, САД, Република Србија (РС), Косово и Метохија (КиМ)*

* Институт за политичке студије, Београд, Република Србија, sanja.stosic@ips.ac.rs

** Виша школа струковних студија за криминалистику и безбедност, Ниш, Република Србија.

Увод

Аутономна Покрајина Косово и Метохија (Косово/Космет или КиМ) налази се у средишту Балканског полуострва и званично је саставни део Републике Србије. У географском смислу, Косово је од посебног економског, културног и политичког значаја на регионалном и светском нивоу, а тренутно је под заштитом (ОУН).¹ Косово и Метохија заузима 10.887 km² и налази се између 41°50'58" и 43°51'42" северне географске ширине и 20°01'30" и 21°48'02" источне географске дужине. Граничи се са Албанијом на југозападу, са Македонијом на југоистоку, Србијом на истоку, северу и североистоку и Црном Гором на западу, а број становника је око 1.739.825 (иако је сада тај број мањи).²

Након пораза Османске империје у Првом балканском рату, ова историјска српска територија припојена је Краљевини Србији. Границе су одређене на Лондонској конференцији 1913, да би ревизијом биле коначно потврђене на конференцији у Фиренци, 26. јула 1926. године, чиме је територија КиМ постала међународноправно неодвојиви део Краљевине СХС и свих накнадних државних форми у које је уграђен њен међународни правни субјективитет. Ипак, након векова османске управе, на том простору остао је велики проценат како насељеног, тако и исламизованог домицијалног становништва, а да проблем за Србију буде још већи побринула се Аустро-Угарска крајем XIX и почетком XX века, стварајући вештачку неисторијску албанску нацију која је компромисом великих сила добила своју матичну државу 1913. године. За разлику од историјских нација које теже да живе у сувереним државама, одређујући саме своју судбину, Албанце је одувек занимало превасходно геополитичко позиционирање, те су кроз историју константно тежили подређивању хегемонима који би им то омогућили.³ С тим у вези, историјски гледано, тежње ове нације увек ће бити усмерене против свих суседа, а то су искључиво православни Срби, Македонци и Грци.

По завршетку хладног рата, свет је постао униполаран, а међународно право редефинисано је као (не)мешању у унутрашња питања суверених држава. На тај начин, појам „самоодбране“ почео је да обухвата и тзв. „демократски оправдане превентивне мировне мисије“ које, наводно, војним интервенцијама „штите грађане“ од масовног кршења људских права, чиме је поремећен природни однос територијалног интегритета и самоодређења држава. Оптужбе Албаније на рачун „криминалног београдског режима који допушта наводно кршење људских права Албанаца на простору КиМ“, али и истовремено мешање САД и ЕУ у „ре-

¹ Усвајањем Резолуције 1244 (1999) у Савету безбедности УН, питање Косова смештено је у оквиру међународног јавног права. Међутим, тако је заправо извршено окупирање Косова од стране УН које су војну команду препустиле снагама КФОР-а, а цивилну УНМИК-у.

² Qazim Kukalaj, Avdullah Nishori, *Upravljanje prirodnim resursima u Jugoistočnoj Evropi: šume, zemljište i vode*, GIZ, Skoplje, 2017, str. 126.

³ Сања Стошић, Милена Пешић, „Сецесионистички дискурс Косова и Каталоније: сличности и разлике“, *Политичка ревија*, вол. 62, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд, 2019, стр. 188.

шавање косовске кризе”, убрзали су заоштравање српско-албанских односа, омогућивши да политички Запад ову, по својим методама терористичку организацију, прогласи „борцима за слободу”. Један фалсификовани извештај о сукобима ОВК са српским снагама реда био је довољан да у марту 1999. године НАТО бомбардује СРЈ пуних 76 дана, под изговором заустављања прогона Албанаца на КиМ-у од стране српске полиције и југословенске војске.⁴

Наиме, албански екстремисти су још током 90-их година остварили многе пројекте о тзв. независној Републици Косово, свдећи српско становништво на свега око 9%, формирајући паралелни и од Србије независни систем покрајинске управе и образовања и учвршћујући односе са Албанијом. Крајем 2002. дефинисани су стандарди за мерење напретка кризе на Косову у складу са тзв. приступом „стандарди пре статуса”. Међутим, руководећи се политичким интересима још из периода хладног рата, као и геополитичким циљевима везаним превасходно за снабдевање нафтом, као неопходним ресурсом за одржавање војне и економске машинерије, САД су свесрдно подржале реализацију пројекта тзв. независног Косова. Стога, током посете америчког председника Џорџа Буша Млађег (*George W. Bush*) Тирани, 2007. године, експлицитно је промовисано независно Косово, а следеће године је Данијел Фрид (*Daniel Fried*), изјавом да улога мировне мисије ЕУЛЕКС (*EULEX*) на Косову није неутрална, већ оријентисана ка одбрани суверености тзв. државе Косово, јасно потврдио антисрпску политику.⁵

Кључна је чињеница да је суштина косовског проблема много комплекснија, односно да се не односи искључиво на проблеме међуетничког насиља. Ову тврдњу најбоље илуструје оснивање НАТО базе Бондстил, што је, по свему судећи, осмишљено и пре бомбардовања. Стога, јасно је да је бомбардовање РС било само параван за трајно успостављање Атлантског савеза на раскршћу коридора VIII и X, чиме су заправо КиМ, а и Македонија, претворени у стратешки важне тачке НАТО-а, односно америчку жилу куцавицу Југоисточне Европе. У том смислу, очигледна је важност коју овај простор представља за администрацију САД која, ма како политички била оријентисана, никада неће одустати од својих хегемонских интереса.⁶ То потврђује и чињеница да је НАТО, не тако давно, поред базе Бондстил затражио и изградњу војне поморске базе у Албанији, као нове стратешки важне тачке свог геополитичког обрасца. Стога, албански сепаратизам, као и сваки други сепаратизам, захтева пажљиво разматрање спољних и унутрашњих чинилаца који не само да су у прошлости доводили до оружаног сукоба, већ и данас изазивају међунационалне конфликте, угрожавајући стабилност читавог Балкана. Данас је јасно да је косовска криза део стратешки уна-

⁴ Војна интервенција на КиМ-у спроведена је на основу извештаја ОЕБС-а и Вилијама Вокера (*William Walker*) о наводним злочинима у селу Рачак. Ипак, УН нису никад донеле резолуцију о интервенцији НАТО снага у Југославији током које су, осим војних циљева, бомбардовани и цивилини.

⁵ Alexis Troude, „The Geopolitical Aspects of the 1999 NATO Agression against Yugoslavia”, in: Nebojša Vuković (ed.), *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications*, op. cit., p. 132.

⁶ Ибид., стр. 128.

пред добро испланиране акције, представљене као „хуманитарно разарање Југославије”, чији су главни виновници, попут Вилјама Вокера (*William Walker*), Весли Кларка (*Wesley Clark*), Ричарда Холбрука (*Richard Holbrooke*), Медлин Олбрајт (*Madeleine Albright*), западних медија и ОВК, првенствено били руковођени геополитичким интересима и пљачком јужне Покрајине.

Наиме, косовско-метохијска територија обухвата трезор рудног богатства из којег се, током друге половине XX века, експлоатисало 15–20 милиона тона минералних сировина на годишњем нивоу. Иако је у разматрању косовског питања најмање заступљен аспект везан за минерално-сировински потенцијал, када се узме у обзир глобално сукобљавање геополитичких интереса најмоћнијих држава света може се рећи да баш у томе лежи одговор на питање зашто се тежи отимању Косова од Републике Србије. Анализирајући минерални потенцијал КиМ-а, указујемо на чињеницу да модерна светска историја није забележила ниједан сличан случај илегалне окупације и тако бесрамног пљачкања државе као што се то десило Србији на Косову, и то под окриљем УН, када јој је отета државна и приватна имовина и омогућено бескрупулозно присвајање минералних ресурса, вредних стотине милијарди евра.⁷

Минерални ресурси КиМ-а: циљ глобалног геополитичког пројекта новог светског поретка

Данас се поуздано зна да је по свом рудном богатству Косово један од најбогатијих региона у Европи. Захваљујући геолошкој грађи, КиМ обилује значајним налазиштима енергетских, металичних и неметаличних минералних ресурса, а чињеница је и да је косовско-метохијски басен веома богат угљем. Иначе, тема косовских „магичних богатстава” покренута је први пут пре десетак година, када је објављен податак о огромним количинама хрома (20% од укупне количине хрома на светском нивоу налази се на КиМ). Резерве мрког угља на подручју Обилића процењене су на више од десет милијарди долара и чине пету највећу светску резерву. Рудници попут „Трепче”, са својих 7,5 милиона тона рудних резерви, такође обилују оловом, цинком и бавром (20% резерви олова наспрам 0,9% на светском нивоу).⁸ Такође, на Косову има и других обојених и

⁷ *Espresso*, „Zbog ovoga je oteto Kosovo: CIA sama otkrila koliko vredi eksploatacija naše zemlje”, <https://www.espresso.co.rs/vesti/drustvo/277213/zbog-ovoga-je-oteto-kosovo-cia-sama-otkrila-koliko-vredi-eksploatacija-nase-zemlje>, 03/09/2021

⁸ Геолошке резерве угља крећу се између 12,5 и 13,5 до чак 14 милијарди тона угља, што је импозантан податак и на светском нивоу. Од 50-их година прошлог века, производња угља је била подземна, али су касније отворена два велика површинска копа, где је производња била обимнија и поузданија. У другој половини XX века произведено је око 240 милиона тона угља, што је еквивалентно са око 45 милиона тона нафте. Nataša Jovanović, „Zašto je okupirano Kosovo i Metohija: Podzemni trezor – koren srpske vertikalne star hiljadu godina – Koreni”, *Koreni*, 09/11/2021

ретких метала попут злата, никла, боксита и мангана, а према извештају Светске банке из 2007, вредност минералних и рудних богатстава косовко-метохијског басена процењена је на 13 милијарди долара. Стога је сасвим разумљиво да је овако висока концентрација вредних ресурса на тако малој територији побудила похлепу великих светских сила.⁹

Одмах по потписивању Кумановског споразума обустављен је рад комбината „Трепча“, а бивши специјални изасланик на КиМ Кристофер Хил (*Christopher Hill*)¹⁰ изјавио је, у неформалном разговору, да „под земљом“ у српској Покрајини лежи два пута по петсто милијарди евра. Наиме, комплекс рудника „Трепча“ у атару Косовске Митровице, али и шире (јужно према Приштини и северно према Лепосавићу), сматра се једним од највећих налазишта олова и цинка у Европи, што су у прошлости пола века потврдила сва истраживања, како домаћа тако и страна.

„Трепча“ је основана 1927. године, а са ископом оловно-цинкане руде отпочело се 1929–1930. године.¹¹ Све до отимања КиМ-а од Србије 1999. године, „Трепча“ је радила као јединствен рударско-топионичарски комплекс када је, под изговором заштите животне средине, металургија обустављена, док је металургија цинка стала због, наводно, угрожавања безбедности радника, јер је постројење смештено у делу Косовске Митровице јужно од Ибра. Након тога, 2000. године, дошло је до упада војника мировних снага у дирекцију комбината „Трепча“ у Звечану, када је ухапшен тадашњи генерални директор, а одлуком УНМИКА-а на његово место постављен представник мултинационалне компаније за трговину оружјем.¹² Стога није тешко закључити да је главна мета насилничког освајања КиМ-а огромно рудно богатство и комбинат „Трепча“, као највећи привредни гигант тог типа не само на Балкану већ и у Европи. Нажалост, данас је „Трепча“ по етничком принципу подељена на српски и албански део, тачније на „Трепчу север“ и „Трепчу југ“, што јасно показује колико је наведено стање неодрживо, јер имовински односи нису уређени. Међутим, много је горе предстојеће апсолутно преузимање „Трепче“ од стране америчких војних компанија, што објашњава зашто „Трепча“ више није ни српска ни албанска него под „привременом управом“ или окупацијом УНМИКА-а.

⁹ Alexis Troude, „Le Kosovo au coeur de la question des Balkans“, [Kosovo at the heart of the Balkans issue], *Geostrategiques*, vol. 8, 2013, p. 213.

¹⁰ Некада један од твораца Дејтонског споразума, данас амбасадор САД у Србији.

¹¹ Експлоатација „Трепче“ датира још с почетка XIV, а трајала је до краја XVII века. Након тога, између два светска рата, британска компанија „Трепса Mines Limited“ је на подручју „Трепче“ отворила рудник и изградила топионице олова, а током Другог светског рата управу над „Трепчом“ преузели су Немци, производећи акумулаторе за немачке подморнице. Након рата уследила је национализација и формиран је Рударско-металуршко-хемијски комбинат олова и цинка „Трепча“, као један од најзначајнијих рударских комплекса на Балкану који је у једном тренутку производио око 70% минералних сировина Југославије.

¹² Nataša Jovanović, „Zašto је okupirano Kosovo i Metohija: Podzemni trezor — koren srpske vertikale star hiljadu godina — Koreni“, op., cit. Вид.: Pieter Troch, „Social dynamics and nationhood in employment politics in the Treпча mining complex in Socialist Kosovo (1960s)“, *Labor History*, Vol. 60, No. 3, 2019, p.217-219.

Конечно, косовко питање има посебну димензију управо због чињенице да у рудницима „Трепче“, осим олова и цинка, има и сребра, бизмута, злата, кадмијума, германијума, селенијума, телура, индијума, талијума, као и других ретких елемената, драгоцених за потребе индустрије високе технологије. Током последњих пола века извађена је и прерађена скоро половина геолошких резерви КиМ-а, или тачније: око 2,1 милиона тона олова, 1,4 милиона тона цинка, 2.600 тона сребра, 4.000 тона бизмута, девет тона злата, 1.700 тона кадмијума. У складу с тим, већ пар година уназад за „Трепчу“ се интересују велике мултинационалне компаније, као што су „Рио Тинто“, „Фрипорт“, „Тисен Круп“, али и одређени број инвестиционих фондова, а интересовање испољава и америчка војна индустрија којој су потребне стабилне залихе фероникла којег на северу Косова има у изобилју. Управо зато УНМИК „чува“ и „Трепчу север“ и „Трепчу југ“, односно бди над интересима америчке војне индустрије.¹³

Природне резерве лигнита, за које се процењује да износе 14,7 милијарди тона,¹⁴ примарно се користе у термоелектранама.¹⁵ Будући да се Косово на светском нивоу високо котира по резервама лигнита, дугорочно посматрано ова чињеница представља један од кључних фактора за производњу струје у земљи. Такође, узевши у обзир експлоатациону цену од 1,1 евра по GJ енергије, косовски угаљ одликује и најповољнији однос цене и квалитета у региону.¹⁶ Независна комисија за руднике и минерале окупираних територија, којом је управљао УНМИК, у извештају Рајнера Хенгстмана (Rainer Hengstmann) из 2004. године, објавила је да је Светска банка проценила минералне резерве Косова на 13,5 милијарди евра, од којих удео „Трепче“ и тамошњих рудника олова износи око три милијарде. Ипак, најзначајније место заузима лигнит, чије геолошке резерве износе око 15 милијарди тона, док су билансне резерве олова и цинка процењене на 51 милион тона, што чини 74,1% билансних резерви Србије. Резерве никла и кобалта процењују се на 19,9 милиона тона, а резерве боксита на 1,7 милиона тона, што одговара потенцијалној производњи алуминијума од 425.000 тона, док резерве магнезита износе 8 милиона тона.¹⁷

¹³ На основу уредаба УНМИК-а, фероникл је, одлуком Косовске повереничке агенције, специјалном „Spin-off“ методом, приватизовала компанија NewCo Feronikl Complex L.L.C. 2006. године. Иначе, још од почетка производње, током 80-их и 90-их година, 90% фероникла извозило се на европско тржиште. „Strategija za rudarstvo Republike Kosovo za period 2012–2025“, Ministarstvo ekonomskog razvoja, Priština, 2012, str. 25, 10.

¹⁴ Вид.: Vladimir Simić, Rade Jelenković and Dragana Životić, „Mineral Resources of Serbia: Environmental, Societal and Economic Challenges“, in: Igor Janev (ed.), *Serbia: Current Issues and Challenges in the Areas of Natural Resources, Agriculture and Environment*, Nova Science Publishers, New York, 2019.

¹⁵ Dije Rizvanolli., „Kosovo’s Potential for Renewable Energy Production: An Analysis“, University of Twente MEEM, 2019, p. 9, <https://essay.utwente.nl/79555/>, 10/11/2021

¹⁶ Лигнит покрива чак 97% производње електричне енергије из две термоелектране, док се преосталих 3% добија из хидроелектрана, те свакако чини најважнији косовски ресурс.

¹⁷ *Espresso*, „Zbog ovoga je oteto Kosovo: CIA sama otkrila koliko vredi eksploatacija naše zemlje“, op., cit.

У једном свом извештају ЦИА је истакла да на основу процењених резерви угља, природног гаса и метала, Косово вреди 500 милијарди долара наспрам остатка Србије са Војводином чија се вредност процењује на око 200 милијарди. Такође, према америчким стручњацима, у Србији је преостало залиха угља за максимално 35–40 година, а на Косову чак за наредних 16 векова, док се у другој процени наводи да Србија располаже количином угља за 60, а Косово за наредних 200 година. Вредност налазишта седам стратешких руда, као што су олово, цинк, сребро, никл, манган, молибден и бор, према мишљењу истих експерата, процењена је на вредност од 1.000 милијарди долара.¹⁸ Тиме су отворена врата борби за експлоатацију минералних ресурса у коју су се укључили разни велики светски играчи, као што је компанија „Инвидити“ на челу са некадашњим НАТО генералом Веслијем Кларком, затим финансијски магнат Џорџ Сорос (*George Soros*) и компанија „Албански минерали“, чији је директор Сахит Муја, затим „Аврупа минералс“, тј. америчка глобална корпорација за истраживање рудног богатства, као и „Лидијан интернешенел“ или некадашњи „Рио тинто“, усредсређен на истраживања налазишта у Ораховцу, где је до сада пронађено од 1,87 до чак осам грама злата по тони узорка. Иначе, Кларкова фирма поднела је захтев за лиценцу за истраживање резерви која би јој омогућила производњу синтетичке нафте из угља, уз план производње од 100.000 барела нафте дневно, док су Сорос и Муја, осим за угаљ, заинтересовани и за експлоатацију рудника метала. Такође, за инвестирање у налазишта и експлоатацију природних ресурса Косова заинтересоване су и компаније других држава, попут Немачке, Француске, Британије и Турске.¹⁹

По свему судећи, један од главних интереса међународних корпорација на Косову јесте управо потрага за ретким металима, као што су кадмијум, индијум, германијум, талијум и галијум, који се користе у индустрији високих технологија. Стога, Независна комисија Косова за руднике и минерале (ICMM) изнела је прве резултате везане за минералне потенцијале, а засноване на ваздушном геофизичком истраживању, започетом 2006. године, помоћу специјалне летелице која је сакупљала геофизичке податке широм Косова, укључујући и магнетна поља, електромагнетику и радиометрику гама зрацима. Истраживање је спровела заједничка Ваздушна геонаучна група финских и британских стручњака, при чему је Насер Пеци, заменик директора ICMM-а, истакао да Косово има неочекивано велики степен потенцијала у области експлоатације ретких метала и минерала.

Студија за „Процену истраживања и геолошких резерви угља на Косову“, коју је спровео Институт „Инкос“ 2007. године, утврдила је да билансне резерве лигнита износе 10,892,888,000 тона, док ванбилансне обухватају 1,319,000,000 тона, што укупно чини 12,442,461,000 тона лигнита. Према Косовској агенцији за инвестиције и подршку предузећима (KIESA), најважнији угљени басени су: Косовски басен који се простире у централном делу Републике Косово; затим Дукађински

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Ибид.

басен који захвата централни део Дукађинског басена; Дренички басен између Косовског басена на истоку и Дукађинског басена на западу. Одлуком Владе Косова, током 2008. године проглашено је девет подручја од посебног интереса за експлоатацију угља, а 2009. додата су још два подручја, и то: 1) подручје геолошких истраживања на локацији Караче/Караџе; 2) подручје геолошких истраживања на локацији Влахиње–Зијача/ Vllahi-Zjanjë; 3) подручје геолошких истраживања на локацији Бушинце–Бољевце/Bushinc–Bolevc; 4) подручје геолошких истраживања на локацији Жеговац/Zhegovc; 5) подручје поља истраженог геофизичким и геохемијским радовима на локацији Брасаљце/Bresalc; 6) подручје геолошких истраживања на локацији Голеш/Golesh; 7) подручје истраживања за никл на локацији Бакс/Baks; 8) подручје истраживања за гвожђе-никл на локацији Трстеник/Tërstenik; 9) подручје геолошких истраживања на локацији Дебелде/Debelde; 10) подручје геолошких истраживања на локацији Гумниште/Gumnishtë; 11) подручје геолошких истраживања на локацији Дева/Deva.²⁰

Према речима званичника одељења „NACCO Industries”, тј. дела америчке компаније „North American Coal Corp”, планирано је учешће на тендеру за изградњу нове термоелектране на Косову са производним капацитетом од 1000 MW. Мајкл Грегори (Michael Gregory), потпредседник „NACCO Industries”, одредио је овај план као само још један корак у смеру проширивања корпоративног утицаја на Балкану и Југоисточној Европи, као потенцијалним подручјима за улагање, односно експлоатацију природних ресурса. Конкретно, Грегори је истакао заинтересованост компаније за рудник Сибовац на југозападу Космета, као и жељу за уласком у конзорцијум са неком другом компанијом која би изградила нову термоелектрану. Оваква тежња је разумљива ако се узме у обзир да су резерве угља у косовском басену, а нарочито резерве у Сибовцу, најквалитетније по топлотној вредности коју могу да обезбеде – 8.100 kJ/kg, као и најпогодније у погледу могућности ископавања у целој Европи. Параметре ископавања за Сибовац одликује просечна пропорција остатка 1,0–1,2 m³ јаловине по тони лигнита. Са површином од око 20 км² и геолошким резервама лигнита од 990 милиона тона, од којих је чак 830 погодно за ископавање, рудник „Сибовац југозапад” има потенцијал да обезбеди целокупну производњу угља потребну за све КЕК-ове блокове, као и блокове термоелектране Ново Косово капацитета 1.000 MW, за разлику од првобитно планиране изградње нове ТЕ од 2100 MW, и то до 2030. године. Након назначеног периода, Сибовац би требало да снабдева само блокове ТЕ Ново Косово.²¹

Право на експлоатацију трећине територије Косова у потрази за рудом угља, косовске власти дале су канадској компанији „Envidity Energy Ltd” којом председава Весли Кларк, тј. један од предводника НАТО бомбардовања Србије 1999. године. и кампање у борби за проглашење независности Косова. Иако компанија „Envidity” мора да сачека одобрење уговора од стране косовског пар-

²⁰ Ministarstvo ekonomije, Departman energije i rudarstva, <https://me.rks-gov.net/sr/energija-i-rudarstva>, 09/09/21

²¹ *Nova srpska politička misao*, Kosovski ugajl kao ratni plen generala Klarka, Kosovski ugajl kao „ratni plen” generala Klarka | Hronika (nspm.rs), 11/11/2021.

ламенту пре самог истраживања, неки експерти виде овакву ситуацију као успостављање монопола над истраживањем богатих резерви угља. Наиме, компанија „Envidity” је након месец дана усвајања амандмана на косовски закон о рударству током 2013. године, којим је омогућено давање права на истраживање без тендера, поднела захтев за дозволу за истраживање у региону.²² Иако се компанија „Envidity” оглушила о оптужбе поводом илегалног стицања монопола, Министарство финансија Косова изнело је став по којем преговори са канадском фирмом могу да почну тек након што косовски парламент компанији одобри лиценце. Ипак, некадашњи заповедник НАТО-а и пензионисани амерички генерал Весли Кларк постао је херој косовских Албанаца који су, у његову част, бројне улице у Пећи, Призрену, Вучитрну и Урошевцу, као и једну аутошколу у Косовском Пољу, назвали његовим именом.²³ Стога, јасно је да су се амерички званичници, од 1999. године до данас, баснословно обогатили послујући на територији КиМ-а. Зато ни Весли Кларк, ни бивша државна секретарка САД Мадлен Олбрајт, као ни бивши заменик шефа УНМИК-а Џон Кофи (*John Coffey*) после рата и истека својих мандата нису напустили Косово. Наиме, уместо оружја, они су само променили фокус интересовања, окренувши се подједнако уносним пословима као што су енергетика, рудна богатства, инфраструктура и осигуравајућа друштва. Путем директних или индиректних улагања у ове области, заједно су зарадили милијарде долара, док је Србија, са чијом су имовином (земљиштем, пословним објектима итд.) ови страни моћници трговали на Косову, изгубила десетине милијарди евра.²⁴

Свакако је најупадљивије бескрупулозно „пословање” Веслија Кларка који је преко своје канадске фирме „Enviditi” на Косову остварио апсолутни монопол у области енергетике, упркос томе што је још 2012. године косовској влади поднео захтев за неограничено истраживање залиха лигнита, али и прављење синтетичког горива од угља (угљени шкриљци), а сама фирма још није добила одговор. Друга по величини америчка компанија „АСМ” која на Косову послује делимично званично, а под окриљем Олбрајтове, првобитно је желела да купи Пошту и телекомуникације Косова (РТК), односно фирму која баштини српску инфраструктуру „Телекома Србије”, али је под притиском јавности одустала. Међутим, Олбрајтова је свеједно пронашла пут до остваривања профита преко Косова, тако што је пословање своје фирме препустила управи Ганупа Тачија,

²² Према енергетској стратегији косовског Министарства за економски развој из 2013. године, на Косову, тј. у Метохији коју Албанци називају и Дукађин, као и у Дреници, има око 12 милијарди тона лигнита. Како косовска Енергетска корпорација користи око 10–11 милиона тона годишње, наведене резерве би обезбедиле експлоатацију за читав наредни миленијум. Ибид.

²³ Aubrey Belford, „Kosovo: Company Linked to Wesley Clark Granted Coal Rights”, (OCCRP), [https://www.occrp.org/en/daily/5639-kosovo-company-linked-to-wesley-clark-granted-coal-rights#:~:text=Kosovo%20has%20granted%20the%20rights,Network%20\(BIRN\)%20has%20found,09/09/2021](https://www.occrp.org/en/daily/5639-kosovo-company-linked-to-wesley-clark-granted-coal-rights#:~:text=Kosovo%20has%20granted%20the%20rights,Network%20(BIRN)%20has%20found,09/09/2021)

²⁴ Бранкица Ристић, „Како је српско Косово постало амерички ранч?”, *Sputnik*, <https://rs.sputniknews.com/20150606/2358218.html>, 10/09/2021

брата тадашњег косовског председника Хашима Тачија, који под патронатом турско-америчког конзорцијума улаже њен капитал у косовску инфраструктуру, а највише у изградњу путева. Иначе, на челу овог конзорцијума, који уносно зарађује и од продаје струје, налази се бивши заменик шефа УНМИК-а на Косову Џон Кофи. Конзорцијум је ангажован и на изградњи ауто-пута од границе са Албанијом до Мердара, док преко фирме „Одетелсон“, чија је главна делатност трговина грађевинским материјалом, Олбрајтова и Кофи такође послују са Тачијевом родбином.²⁵ На тај начин ова фирма снабдева све фирме које граде путеве или зграде, као и насеља на Косову. Изградњом стамбених комплекса широм Косова бави се и фирма „Билдинг Илирије“, чији је партнер америчко-турска компанија „Бечтел-Енка“ која је такође повезана са компанијом Мадлен Олбрајт. Компанија Идриза Тачија, „Гео минерали“, бави се екстракцијом минерала, али је уско повезана и са фирмом Весли Кларка чија је делатност такође везана за извоз старог гвожђа, махом за Италију, што је један од најуноснијих послова на Косову. Поред наведених, свој бизнис је развио и некадашњи амерички амбасадор у Приштини Кристофер Вилијам Дел (*Christopher William Dell*) који се бави извозом шљаке из „Трепче“.²⁶

Закључак

Косовску кризу карактерише не само слојевитост етничке, националне и геополитичке природе већ и ванвременска димензија чији корени датирају још од античког доба и Отоманске империје, преко балканских ратова и оба светска рата, затим статуса КиМ-а у социјалистичкој Југославији, па до не тако давне агресије НАТО снага на СРЈ, албанског тероризма и актуелних преговарачких процеса. Наиме, српско рударство део је српског националног идентитета још из доба средњовековне Србије, као и Србије друге половине XX века, а како су то најпросперитетнији периоди српске историје, делатност српског рударства изнедрила је историјску вертикалу Србије са коренима који сежу у древну прошлост. Узевши у обзир узрочно-последични принцип по којем иза јаке државе стоји јако рударство, и обратно, минерално-сировински комплекс на КиМ-у, који је приказан у овом раду, представља необориву потпору тврдњи да Србија има неспорно историјско право на ову покрајину која се, као таква, с разлогом доживљава као срце Републике Србије. Овакав став сасвим је логичан ако се прихвати чињеница да је српско рударство створило не само материјалну основу за економски и војно-политички развој државе Србије, већ и њено културно-духовно уздизање у средњем веку.²⁷

²⁵ Ибид.

²⁶ Ибид.

²⁷ Nataša Jovanović, „Zašto je okupirano Kosovo i Metohija: Podzemni trezor — koren srpske vertikale star hiljadu godina – Koreni“, op., cit.

Упркос проглашењу тзв. независности Косова 2008. године. и чињеници да поједини представници српске интелектуалне „елите” и јавне личности сматрају да Косово мора да се суочи са неминовном реалношћу отцепљења од Србије, званичан став РС ипак не иде у том смеру. Заправо, већина грађана заступа став по којем је пројекат независног Косова у ствари бесраман преседан самопрокламоване државе који доводи у питање легалност отцепљења територије КиМ од суверене РС и доживљава Космет као колевку српске културе и своју свету земљу.

Наиме, непосредно пред распад СФРЈ, чак 48% средстава уложено је у развој ове српске покрајине. Према извештајима иностраних експерата, Светска банка проценила је да су лежишта лигнита и мрког угља на КиМ-у довољна да се обезбеди производња струје за читав један век, што се подудара са проценама стручњака Рударско-геолошког факултета у Београду, према којима је минерални потенцијал Косова довољан за две термоелектране и производњу струје током једног века, што је пак, према процени српског Министарства енергетике из 2009. године еквивалентно вредности од 100 милијарди евра. На основу ових процена, Електропривреда Србије је сачинила план ревитализације термоелектране „Косово А”, изградње два нова блока на „Косову Б” и изградњу „Косова Ц” до 2020. године, али, услед „замрзнутог конфликта”, Србија није била у могућности да реализује овај план, а данас се бори да обезбеди основне егзистенцијалне потребе Срба на Космету.²⁸

Према подацима магазина „Економист”, Србија би одвајањем Космета изгубила 15 милијарди тона угља, или чак 75% свих својих угљених резерви, што је око 85 млрд евра у укупно процењеној вредности угља од укупних 220 млрд рудног и минералног богатства Космета, које логично подразумева и потенцијални извор нафте.²⁹ Стога, амерички војни систем на Балкану преваходно има за циљ да евакуише западноевропске базе, преусмеравајући деловање САД ка Блиском истоку и Русији, јер на глобалном плану Балкан представља посредну зону интереса која када се на регионалном нивоу ослаби функционише у служби америчких интереса. С тим у вези, НАТО бомбардовање Југославије првенствено је имало за циљ да омогући западним силама да заузму енергетске коридоре и подземне ресурсе Југоисточне Европе.³⁰ Међутим, почетком 2010. године, Кина, Русија и Турска све више почињу да остварују свој геостратешки утицај на Балкану, а почетком 2015. године, руски председник Владимир Путин својом одлуком о промени руте Јужног тока драстично доприноси промени ситуације. Наиме, преусмеривши руту кроз Турску, Путин је окон-

²⁸ *Espresso*, „Zbog ovoga je oteto Kosovo: CIA sama otkrila koliko vredi eksploatacija naše zemlje”, <https://www.espresso.co.rs/vesti/drustvo/277213/zbog-ovoga-je-oteto-kosovo-cia-sama-otkrila-koliko-vredi-eksploatacija-nase-zemlje>, 03/09/2021

²⁹ Борислав Боровић, „Отимање Трепче: Харадинај и Сорос украли Србији 500 милијарди евра”, *СРБИН.инфо/espresso.rs*, 12. МАРТ 2019, <https://fbreporter.org/2019/03/12/otimanje-trepce-haradinaj-i-soros-ukrali-srbiji-500-milijardi-dolara/>, 09/09/2021

³⁰ Alexis Troude, „The Geopolitical Aspects of the 1999 NATO Agression against Yugoslavia”, in: Nebojša Vuković (ed.), *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications*, op. cit. pp. 133-134.

чао одуговлачење српско-бугарског савезништва, истовремено узвраћајући ударац европским санкцијама против Русије током 2014. године.³¹

Полазећи од анализе минералних ресурса КиМ-а, у раду је указано на суштинске узроке отимања Косова Србији. У општој пљачки српског богатства на Космету, у којој посебан значај имају импозантне резерве угља, више деценија учествују исте државе, док се само појединци мењају. Будући да и суверенитет и технолошки развој сваке државе директно зависи од минералних сировина, као и да је степен исцрпљености минералних ресурса већине европских земаља веома висок, намеће се суштински закључак да је за Србију недопустиво да по било коју цену размишља о подели КиМ-а, јер би је то трајно и историјски обележило, без могућности корекције. С тим у вези, РС не сме да се одрекне своје територије и свог богатства, јер би такав чин дао основу тешким оптужбама будућих генерација, имајући у виду шта би им тако непромишљеном одлуком матична држава одузела и како би такав чин утицао на њихову будућност.

Коначно, сасвим је јасно да се, због веома сложених геополитичких циљева и интереса великих сила и положаја Србије у тим приликама, српско друштво мора ангажовати у одбрани националног идентитета, уз свест о томе да се данас, више него икад, читаво српско друштво налази на историјском раскршћу између очувања суверенитета, традиције, богатства државе и политичког тренда евроинтеграција.

Литература

[1] Belford, Aubrey, „Kosovo: Company Linked to Wesley Clark Granted Coal Rights”, (OCCRP), [https://www.occrp.org/en/daily/5639-kosovo-company-linked-to-wesley-clark-granted-coal-rights#:~:text=Kosovo%20has%20granted%20the%20rights,Network%20\(BIRN\)%20has%20found,09/09/2021](https://www.occrp.org/en/daily/5639-kosovo-company-linked-to-wesley-clark-granted-coal-rights#:~:text=Kosovo%20has%20granted%20the%20rights,Network%20(BIRN)%20has%20found,09/09/2021)

[2] *Espresso*, „Zbog ovoga je oteto Kosovo: CIA sama otkrila koliko vredi eksploatacija naše zemlje”, <https://www.espresso.co.rs/vesti/drustvo/277213/zbog-ovoga-je-oteto-kosovo-cia-sama-otkrila-koliko-vredi-eksploatacija-nase-zemlje,03/09/2021>.

[3] Jovanović, Nataša „Zašto je okupirano Kosovo i Metohija: Podzemni trezor – koren srpske vertikale star hiljadu godina – Koreni”, *Koreni*, 09/11/2021.

[4] Kukulaj, Qazim, Nishori, Avdullah, *Upravljanje prirodnim resursima u Jugoistočnoj Evropi: šume, zemljište i vode*, GIZ, Skoplje, 2017.

[5] Kurecic, Petar, „Geoeconomic and Geopolitical Conflicts: Outcomes of the Geopolitical Economy in a Contemporary World”, *World Review of Political Economy*, vol. 6, no. 4, Pluto Journals, 2015, pp. 522–43, <https://doi.org/10.13169/worrevipoliecon.6.4.0522>, 09/09/2021.

³¹ Више од 40% европских залиха гаса долази из Азије и док се Русија окреће Азији, Кина све више остварује утицај на Балкану. Вид.: Alexis Troude, „The Geopolitical Aspects of the 1999 NATO Aggression against Yugoslavia” *Ibid.*, str. 135.

[6] Ministarstvo ekonomije, Departman energije i rudarstva, <https://me.rks-gov.net/sr/energija-i-rudarstva>, 09/09/2021.

[7] *Nova srpska politička misao*, Kosovski ugalj kao ratni plen generala Klarka, Kosovski ugalj kao „ratni plen” generala Klarka | Hronika (nspm.rs), 11/11/2021.

[8] Proroković, Dušan, „Odnosi Albanije i Srbije u drugoj deceniji XXI veka: novi početak ili konstruktivnost pod pritiskom?”, *Međunarodna politika*, LXVIII, br. 1168, 2017, pp. 20–35.

[9] Rizvanolli, Dije, „Kosovo’s Potential for Renewable Energy Production: An Analysis”, University of Twente MEEM, 2019. <https://essay.utwente.nl/79555/>, 10/11/2021.

[10] Simić, Vladimir, Jelenković, Rade and Životić Dragana, „Mineral Resources of Serbia: Environmental, Societal and Economic Challenges”, in: Igor Janev (ed.), *Serbia: Current Issues and Challenges in the Areas of Natural Resources, Agriculture and Environment*, Nova Science Publishers, New York, 2019.

[11] „Strategija za rudarstvo Republike Kosovo za period 2012–2025”, Ministarstvo ekonomskog razvoja, Priština, 2012.

[12] Troch, Pieter, „Social dynamics and nationhood in employment politics in the Trepča mining complex in Socialist Kosovo (1960s)”, *Labor History*, Vol. 60, No. 3, 2019, pp. 217–234.

[13] Troude, Alexis, „The Geopolitical Aspects of the 1999 NATO Agression against Yugoslavia”, in: Nebojša Vuković (ed.), *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, Faculty of Security Studies at the University of Belgrade, Belgrade, 2019.

[14] Troude Alexis, „Le Kosovo au coeur de la question des Balkans”, [Kosovo at the heart of the Balkans issue], *Geostrategiques*, vol. 8, 2013, pp. 129-140.

[15] Богдановић, Димитрије, *Књига о Косову*, Књижевне новине, Београд, 1990.

[16] Боровић, Борислав, „Отимање Трепче: Харадинај и Сорос украли Србији 500 милијарди евра”, *СРБИН. инфо/espreso.rs*, 12. МАРТ 2019, <https://fbreporter.org/2019/03/12/otimanje-trepce-haradinaj-i-soros-ukrali-srbiji-500-milijardi-dolara/>, 09/09/2021

[17] Филиповић, Марина и Цветковић, Владимир М., „Пројекат ’Природне Албаније’ као претња територијалном интегритету Републике Србије”, *Војно дело*, вол. 71, бр. 4, 2019, стр. 114–125.

[18] Павловић, Момчило и Марковић, Предраг, Ј., *Косово и Метохија: прошлост, памћење, стварност*, Препород ММ, Нови Сад, 2006.

[19] Ристић, Бранкица, „Како је српско Косово постало амерички ранч?”, *Sputnik*, <https://rs.sputniknews.com/20150606/2358218.html>, 10/09/2021

[20] Стошић, Сања и Пешић, Милена, „Сецесионистички дискурс Косова и Каталоније: сличности и разлике”, *Политичка ревија* вол. 62, бр. 4, Институт за политичке, студије, Београд, 2019, стр. 175–222, DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6242019.9>

Резиме

Очигледно, недостатак адекватног политичког оквира за амортизовање друштвених фрустрација осамдесетих година прошлог века, цветао је на рачун опште стабилности Срба на Косову, озбиљно угрожених од албанских сепаратиста. Процеси неравномерног и комбинованог развоја претежно су карактерисали савремени глобални свет, а државе су те које доминирају политичком економијом на домаћем плану, као и геополитичком економијом на међународном плану.³² Стога, путем формалног и неформалног империјализма или тзв. меке моћи, моћне и развијене државе (пре свега САД), мултинационалне корпорације, транснационалне банке и разне међународне организације теже да остану фокусиране на смањење улоге државе, истичући улогу глобалне политичке економије. Дакле, узимајући у обзир чињеницу да геокономска ривалства претходе геополитичким обрасцима, а да иза Новог светског поретка САД као светског полицајца стоје њени енергетски и војно-стратешки интереси, врло је јасно да питање Косова у савременом свету заправо произилази из његовог геокономског окружења и може се с правом класификовати као „рат за ресурсе“ због свог рудног блага, богатих налазишта лигнита и угља, олова, цинка и бакра, као и одређених количина злата, никла, боксита и мангана.

Као декларативно неутрална држава и једна од ретких европских земаља ван НАТО-а, Србија је посебно оптерећена проблемом самопроглашене независности једног дела њене територије. Сходно томе, од виталног је значаја схватити да геокономски процеси обухватају не само настанак, већ и дистрибуцију интересних сфера обухваћених земаља и да након тога специфични елементи и типови геокономских одредница Косова и Метохије представљају арену сукоба различитих погледа на свет у савременим међународним односима. У том смислу, не само да су геополитика и геономија блиско повезане, већ ће ова друга све више надјачавати прву као једну од кључних реалности новог међународног поретка. Дакле, управо у овом геостратешком оквиру морамо анализирати разлоге изградње америчке базе Бондстил на Косову, као њене главне базе на Балкану, дакле ратови, сукоби, кризе и корените промене друштвеног поретка, без обзира на то када и где се јављају, морају се сматрати изразима жеље моћних и доминантних држава да задрже своје водеће позиције и подстакну свој економски развој створен моделом новог светског поретка САД.

Као што је већ објашњено, Косово је земља богата минералима, са лигнитом на првом месту листе ресурса, тако да мора постојати јасна и трајна свест о геокономском значају Косова и Метохије као дугорочног приоритета и неодојивог дела државе Србија. Такође, Влада Републике Србије мора увек да има у виду интегративни геокономски потенцијал Косова и Метохије као са-

³² Petar Kurecic, "Geoeconomic and Geopolitical Conflicts: Outcomes of the Geopolitical Economy in a Contemporary World, *World Review of Political Economy*", Vol. 6, No. 4 Pluto Journals, 2015, str. 527.

ставног дела њене територије и, штавише, као егзистенцијалне и културне баштине земље. Исто тако, Влада Србије мора да буде у стању да формулише и осмисли интегралну стратегију адекватно оријентисану на проналажење правог решења за спречавање будуће склоности сукобима које би могли да изазову заговорници независности Косова – пре свега Сједињене Америчке Државе и мисија ЕУ. Нажалост, у суочавању са косовском кризом, постоји стварни недостатак могућности како да сан о вечној безбедности у региону постане *de facto* стварност. Уместо тога, одговор је за сада у систематском плану – краткорочних прилагођавања политике и визије за добро дефинисане средњорочне и дугорочне приоритете и циљеве јер будућност Косова зависи искључиво од непосредне геополитичке стратегије и циљева главних актера.

Кључне речи: *геоекономија, геополитика, минерални ресурси, САД, Република Србија (РС), Косово и Метохија (КуМ)*

© 2022 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

